

LA INTEL·LIGÈNCIA ESPIRITUAL I LA CIÈNCIA DEL NO-SABER

JOSEP LLUÍS VÁZQUEZ BORAU
Institut Emmanuel Mounier

RESUM: Per poder actuar d'una manera sàvia en els àmbits de la política, l'economia, l'educació, hauríem d'anar al fons de les coses per trobar el seu sentit autèntic, que es manifesta desenvolupant la Intel·ligència Espiritual.

PARAULES CLAU: raó, sentiments, silenci, contemplació.

The Spiritual Intelligence and the non-knowledge Science

ABSTRACT: To be able to act in a wise way in the areas of the politics, the economy, the education, we would have to go to the bottom of the things to find his authentic sense, which is developing the Spiritual Intelligence.

KEY-WORDS: reason, feelings, silence, contemplation.

175

Segons el sociòleg Alain Touraine, el món viu avui desorientat. La crisi de 2008 té una lògica perversa: hi ha un sector financer que es desinteressa totalment de les inversions i l'economia, i converteix el benefici en l'única meta. Allò social desapareix. Està desfet, sense sentit. De forma que cal plantejar-se si hi ha una força que tingui la capacitat de resistir a aquest món econòmic global. I afirma:

el bé i el mal existeixen. El bé és el que permet a l'home viure de manera humana. Això significa ser respectat, no ser humiliat, ser reconegut com a igual en drets al marge de si un és un camperol peruà o un premi Nobel de física. Cal reconstruir una societat en què les institucions tinguin la capacitat de crear espais de reflexió. Un home és el seu treball, la seva família, però ha de tenir distància respecte d'això. I aquesta distància pot desaparèixer si he de treballar com un animal, si es destrueix la meva consciència perquè em tracten com un animal. Així, és bo un acte que defensa la meva capacitat d'actuar de manera reflexiva. No pel meu estatus social, sinó com a

individu portador d'un subjecte universal... En cert sentit, tornem a la Il·lustració: els drets humans, la dignitat, l'ésser humà com a portador de drets universals. La igualtat com a base de la democràcia, però amb caràcter universal¹.

Nosaltres, per poder actuar no sols d'una manera reflexiva, sinó també sàvia, és a dir, optant per una opció, com la personalista-comunitària, a més d'ocupar-nos de millorar els àmbits relatius a la persona mitjançant el perfeccionament de la política, economia, educació...; hauríem de posar en el fons de tota acció la plenitud de la persona mateixa, sense l'aspiració a la qual la resta no té ple sentit. Així, parlarem de les dimensions de la nostra intel·ligència, i, en particular, de la Intel·ligència Espiritual (IES), relacionant-la, d'aquí el títol del present article, amb el que es diu en el llibre *El núvol del no-saber*, d'autor anònim del segle XIV, que era un místic anglès, teòleg i director d'ànimes, per aconseguir un desenvolupament ple de la nostra persona i aconseguir que allò social tingui un sentit. Desenvoluparem el tema en nou punts.

1. Les tres dimensions de la nostra intel·ligència

La nostra intel·ligència té una triple dimensió: emotiva, racional i espiritual. Si no es desenvolupen aquestes tres dimensions, la persona queda reduïda, decapitada. L'any 1983, el doctor Howar Carner va començar a difondre que no hi ha una sola manera de conèixer i de relacionar-se amb l'entorn, on s'identificaria exclusivament la intel·ligència amb el Coeficient Intel·lectual (CI) que les persones tenim. Així, diem que una persona és més o menys intel·ligent segons quin sigui el número del seu coeficient intel·lectual. Però estem parlant de la Intel·ligència Racional (IR), que és la capacitat que tenim les persones d'aprendre i comprendre. Aquesta intel·ligència té molts seguidors, ja que ofereix grans avenços tècnics i científics, però poca humanitat. Aquí podríem situar tot allò referent a la recerca de la veritat (l'ètica).

L'any 1990, el psicòleg nord-americà Daniel Goleman va posar de manifest que l'estructura base de l'ésser humà no és la raó sinó l'emoció. Primer som éssers de passió, d'empatia, i després éssers

¹ Cf. Alain. TOURAINE, *La mirada social*, Paidós, Barcelona, 2010. Les cites són de l'article *El mal y el bien existen*, El País, 14/VI/2010.

de raó. S'estava referint a la Intel·ligència Emocional (IE). Aquí podríem situar tot allò referent a la recerca de la bellesa (l'estètica).

La nostra intel·ligència procedeix d'una sèrie d'intercanvis entre els dos hemisferis del cervell: L'hemisferi esquerre, part conscient i seu de la IR i l'hemisferi dret, part inconscient i seu de la IE. La síntesi de la informació analitzada es transfereix al cervell dret. Però hem de tenir en compte que les vies de comunicació nerviosa són en el sentit següent: Primer l'"emoció", després el "raonament", i no en el sentit contrari. Finalment, serà el psiquiatre Robert Cloninger qui, l'any 1994, dirà que la Intel·ligència Espiritual (IES) és la que fa que l'ésser humà es transcendeixi, trobi el sentit del sagrat i tingui comportaments virtuosos que són exclusivament humans, com el perdó, la gratitud o la compassió. Aquí podríem situar la recerca de la bondat (la mística).

L'any 1942, durant la invasió nazi liderada per Adolf Hitler, el catedràtic de neurologia i psiquiatria de la Universitat de Viena, Viktor Frankl (1905-1997), va decidir romandre a la ciutat per no deixar els seus ancians pares, malgrat que tenia la possibilitat d'emigrar amb la seva dona als Estats Units. Poques setmanes després va ser deportat al costat de la resta de la seva família a un camp de concentració. Després de mesos d'impronunciables vexacions, va presenciar la mort del seu pare i va haver de renunciar a la seva llibreta, que va ser destruïda, on anotava les seves investigacions. Les extremes situacions que li van tocar viure van fer que aprofundís en la recerca del sentit, i descobrí que els éssers humans són capaços de conquerir la seva pròpia felicitat mitjançant el desenvolupament de la intel·ligència espiritual, cosa que li va permetre enfrontar-se a la soledat i a les privacions del camp de concentració. Finalment va ser alliberat el 27 d'abril de 1945 per l'exèrcit nord-americà. Havia perdut els seus pares, el seu germà i la seva dona, a més d'inenarrables amics i companys. En tornar a Viena, va escriure *L'home a la recerca de sentit*, que és la missió de la nostra intel·ligència espiritual.

Segons els professors Castiñeira i Saludable,

la intel·ligència espiritual apunta al desenvolupament de capacitats genuïnament humanes, com la capacitat de silenci, de sorpresa i admiració, de contemplar, de discernir (i no sols decidir), d'ampliar els contextos en què situem les nostres vides..., en definitiva, al desenvolupament d'una certa profunditat existencial i vital. Aquestes, i altres, capacitats humanes han estat elaborades mitjançant

símbols i pràctiques per les diverses tradicions religioses, encara que no sols per elles².

Però, malgrat portar en nosaltres la dimensió espiritual de la intel·ligència, molts cops la reduïm gairebé exclusivament a la capacitat de classificar i de formular lleis sobre el comportament de les coses. Això és útil per a la vida, però el problema rau en el fet que oblidem la totalitat de la realitat en usar una mentalitat analítica. La finalitat de la IES és il·luminar i orientar les altres dues intel·ligències, l'emotiva i la racional. I, així com la IR s'alimenta de la raó i la IE de l'emoció, la IES s'alimenta del silenci, que dóna com a fruit la saviesa, que no és el mateix que la intel·ligència³.

2. Distinció entre el coneixement científic i el coneixement espiritual

L'època moderna ha conegut una reacció antimística força generalitzada. Els corrents predominants, a partir del Concili de Trento, al segle XVI, han posat l'accent en la banda pràctica i activa de la vida espiritual, en la meditació i l'ascesi; desconfiant d'una contemplació que reclama la passivitat interior. Aquesta concepció de l'espiritualitat va en relació amb la mentalitat de l'època, que va imposant cada cop més i més l'ideal d'una raó que se sent ara capaç de penetrar en els secrets de la natura i de transformar-la per mitjà de la seva activitat. També la ciència s'aparta de la contemplació, tant religiosa com filosòfica, per consagrar tots els seus esforços a la investigació experimental i a les invencions pràctiques. Així, a l'edat de la contemplació, que mirava el món amb admiració, com l'obra de Déu, li succeeix el temps de la ciència, que ho observa tot per descobrir les seves lleis i emprar-les per al servei de l'home.

A) El coneixement científic

El modern coneixement científic té el seu origen en una nova presa de posició de l'ésser humà davant l'univers, que concentra la mirada en l'experiència sensible, controlable per la repetició i mesurable per les matemàtiques, que queda així limitada a l'ordre de la quantitat segons l'espai i el temps. Ens trobem, doncs, enfront d'una mirada de l'exterior que procura un coneixement que continuarà sent sempre exterior, ja que versa sobre "fenòmens". L'observació de la natura física és el que millor

² Àngel CASTIÑEIRA-Josep Mª LOZANO, "La intel·ligència espiritual", La Vanguardia, Barcelona, 16/03/2005.

³ Cf. José Luis VÁZQUEZ BORAU, *La intel·ligència espiritual o el sentit del sagrat*, DDB, Bilbao 2010.

es presta a aquest mètode; però les coses es compliquen quan la mirada es projecta sobre l'ésser humà. La pregunta que brolla aquí és si tal vegada no es necessita, per penetrar a l'interior de la persona, un altre tipus de mirada, una actitud i un mètode diferents, que ens procurin un altre tipus de coneixement.

B) El coneixement espiritual

El coneixement espiritual o “art del no-saber” es realitza al si de l'experiència interior que es forma en cada persona en entrar en contacte amb el món, amb les altres persones i amb l'escolta de la Paraula de Déu. Neix d'una mirada que es manté al centre d'aquesta experiència, en la intimitat de la persona i del seu compromís. El mètode que s'imposa aquí ja no és una observació a distància, sinó aprofundiment en la nostra interioritat, per aconseguir allí la font espiritual que ens alimenta, no amb la finalitat d'apoderar-nos d'ella, sinó per obrir-nos al seu cabal, amb una lucidesa i una disponibilitat creixents. La font és exactament l'esperit en nosaltres; es manifesta en l'alè que forma la paraula i en la inspiració que anima l'acció.

3. Una guia pràctica cap a la contemplació espiritual

179

En l'obra principal del citat místic anglès, *El núvol del no-saber*⁴, ens trobem davant un tractat eminentment pràctic, per guiar-nos pel camí de la contemplació. Hi ha molts llibres que ensenyen la meditació de tipus discursiu, però no abunden els que ensenyen l'oració contemplativa que va més enllà de la idea i de la imatge, per endinsar-se fins al núvol supraconceptual del no-saber. I això és precisament el que l'autor anglès ens ensenya, per a qui tot concepte, tot pensament i tota imatge han de ser sepultats sota un núvol d'oblit. Mentrestant, el nostre amor despulat de tot pensament s'eleva cap a Déu, ocult més enllà del Núvol del No-Saber. Així, amb *El Núvol del No-Saber* per sobre de mi, entre el meu Déu i jo, i el Núvol de l'Oblit a sota, entre totes les criatures i jo, em trobo en el *silentium mysticum*, que l'autor anglès coneix per l'obra de Dionís Areopagita⁵.

⁴ ANÒNIM, *El núvol del no-saber*, Ed. Pòrtic, Col. Clàssics del Cristianisme, núm. 29, Barcelona 1988.

⁵ Dionís Areopagita, convers i deixeble de sant Pau i que va ser bisbe d'Atenes. Deu el seu sobrenom al fet que era jutge de l'Areòpag, un barri d'Atenes. Al segle VI es van publicar una sèrie d'escrits de naturalesa mística i estil neoplatònic, que se li van atribuir a ell. Estudis posteriors van demostrar que això no era així, sinó que pertanyien a un autor bizantí desconegut, que, a manca de millor nom, va ser anomenat PseudoDionís Areopagita.

A aquest místic anglès se l'ha considerat un precedent de Sant Joan de la Creu –dos segles abans que aquest– per la seva sorprenent semblança; ja que gairebé tots els detalls de la seva doctrina tenen el seu paral·lelisme en el místic espanyol posterior, la qual cosa ens permet afirmar que tots dos escriptors pertanyen a la mateixa tradició espiritual que ha fluït a través de la cultura cristiana, trencant les barreres de temps i espai que separen l'Anglaterra del segle XIV i l'Espanya del segle XVI. I les seves potents ones no han perdut força ni tan sols al segle XXI. Per tant, som davant el místic occidental més representatiu, un guia segur; i la seva orientació és altament valuosa tant per als qui segueixen l'oració tradicional com per als qui segueixen altres formes contemplatives importades d'Orient.

4. Deu textos d'*El núvol del no-saber*

1. Heus aquí el que has de fer. Eleva el teu cor al Senyor; amb un suau moviment d'amor, desitjant-lo per si mateix i no pels seus dons. Centra la teva atenció i desig en ell i deixa que sigui aquesta l'única preocupació de la teva ment i el teu cor. Fes tot el que estigui a la teva mà per oblidar tota la resta, procurant que els teus pensaments i desitjos es vegin lliures de tot afecte a les criatures del Senyor o als seus assumptes tant en general com en particular. Potser pugui semblar una actitud irresponsable, però, creu-me, deixa't guiar; no els paris esment. (cap. 3)

2. Ningú no pot comprendre totalment el Déu increat amb el seu enteniment; però cadascú, de maneres diferents, pot captar-lo plenament per l'amor. Tal és l'incessant miracle de l'amor: una persona que estima, a través del seu amor, pot abraçar Déu, que el seu ésser plenifica i transcendeix la creació sencera. I aquesta meravellosa obra de l'amor dura per sempre, ja que aquell amor als qui estimem és etern. Qualsevol que tingui la gràcia d'apreciar la veritat del que estic dient, que es prengui a pit les meves paraules, perquè experimentar aquest amor és l'alegria de la vida eterna i perdre'l és el turment etern. (cap. 4)

3. L'home pot conèixer totalment i ponderar tot el creat i les seves obres, i també les obres de Déu, però no Déu mateix. El pensament no pot comprendre

Déu. Per això, prefereixo abandonar tot el que puc conèixer, i optar més aviat per estimar aquell qui no puc conèixer. Encara que no podem conèixer-lo, sí que podem estimar-lo. Per l'amor pot ser aconseguit i abraçat, però mai pel pensament. (cap. 6)

4. Aquesta paraula serà la teva defensa tant en la guerra com en la pau. Si vols centrar tot el teu desig en una simple paraula que la teva ment pugui retenir fàcilment, tria una paraula breu millor que una llarga. Paraules tan senzilles com "Déu" o "Amor" resulten molt adequades. Però has de triar-ne una que tingui significat per a tu. Fixa-la després en la teva ment, de manera que romangui allí per copejar el núvol de la foscor que és sobre teu i per dominar totes les distraccions, fixant-les en el núvol de l'oblit, que tens sota teu. Si algun pensament et seguís molestant volent saber el que fos, respon-li amb aquesta única paraula. Si la teva ment comença a intel·lectualitzar el sentit i les connotacions d'aquesta "parauleta", recorda que el seu valor consisteix en la seva senzillesa. Fes això i t'asseguro que tals pensaments desapareixeran. Per què? Perquè t'has negat a desenvolupar-los discutint amb ells. (cap. 7)

5. Et constrenyo al fet que rebutgis tot pensament savi o subtil per sant o valuós que sigui. Cobreix-lo amb l'espès núvol de l'oblit perquè en aquesta vida només l'amor pot aconseguir Déu, tal com és en si mateix; mai el coneixement. Mentre vivim en aquests cossos mortals, l'agudesia del nostre enteniment roman esmussada per limitacions materials sempre que tracta amb les realitats espirituals i més especialment amb Déu. El nostre raonament, doncs, no és mai pur pensament, i sense l'assistència de la misericòrdia divina ens portaria molt ràpidament a l'error. (cap. 8)

6. La bondat autèntica es manifesta en una manera habitual d'obrar bé i de respondre adequadament en cada situació, segons es presenta; està moguda sempre pel desig d'agradar a Déu. Solament ell és la font pura de tot bé, i si alguna persona es veu motivada per alguna cosa diferent de Déu, tot i que Déu sigui el primer, llavors la seva virtut és imperfecta. Això és evident en el cas de dues virtuts en particular, la

humilitat i l'amor fratern. Qui adquireix aquests hàbits i actituds no en necessita uns altres, ja que en ells posseirà tots els altres. (cap.12)

7. Els contemplatius rars vegades oren amb paraules, i, si ho fan, són poques. En realitat, com menys millor. I, a més, una paraula monosíl·laba és més adequada a la naturalesa espiritual d'aquesta obra que les llargues. Doncs, des d'ara, el contemplatiu s'ha de mantenir contínuament present en el més profund i íntim centre de l'ànima. (cap. 37)

8. Amb aquesta petita paraula: "Déu", no es necessita res més, ni altres paraules; perquè Déu és el compendi de tot bé. Ell és la font de tot bé, ja que constitueix el seu veritable ésser. (cap. 39)

9. Rebutja el coneixement i l'experiència de tot el que és inferior a Déu, deixant-ho sota el núvol de l'oblit. I has d'aprendre també a oblidar no només tota criatura i les seves obres sinó també a tu mateix, juntament amb tot el que has fet per al servei de Déu. Perquè un veritable amant no només vol el seu estimat més que a si mateix, sinó que, en cert sentit, s'oblida de si mateix en relació amb l'únic que estima. (cap. 43)

10. A mesura que la persona madura en l'obra de la contemplació, descobrirà que aquest amor governa el seu comportament d'una manera convenient tant internament com externament. Quan la gràcia atreu un home a la contemplació, sembla transfigurar-lo fins i tot físicament, de tal forma que, encara que sigui lleig per naturalesa, apareix canviat i agradable a la mirada. Tota la seva personalitat es torna tan atractiva que les bones persones s'honren i es delecten estant en la seva companyia, enfortides pel sentit de Déu que irradia d'ells. (cap. 54)

5. L'oració del cor

A) *Textos de la Filocalia*

A les esglésies d'Orient, i particularment a l'Església Ortodoxa russa, existeix una pràctica espiritual concernent a l'oració que aconsegueix gran profunditat: és l'Oració de Jesús o, també, Oració del

Cor, que arriben a remuntar als temps dels apòstols, segons les indicacions que feia sant Pau als cristians que “preguessin sense parar”⁶. Es tracta de repetir, seguint el ritme del cor, el nom de Jesús, reconeixent alhora la nostra situació personal pecadora. Aquesta tradició va tenir els seus focus més importants als monestirs de la muntanya Sinaí, sobretot a partir dels segles VI i VII, i a la muntanya Athos, al segle XIV. Des de finals del segle XVIII, va començar a sentir-se la seva influència fora dels monestirs a causa d’una obra característica, la *Filocalia*, publicada el 1782 per un monjo grec, Nicodem l’Hagiorita. Una altra obra més recent la va popularitzar. Es tracta dels relats d’un pelegrí rus, de finals del segle XIX. Aquest llibre va aconseguir una difusió enorme a Rússia i ha estat editat en moltes llengües. La *Filocalia* és un conjunt d’obres patrístiques, amb la finalitat de posar a l’abast de tots els grans textos dels Pares en relació amb la doctrina de l’oració contínua i estimular-la⁷. Citem alguns textos:

1. NIL L’ASCETA: Saviesa no és solament el coneixement de la veritat mitjançant el natural succeir-se de les coses. També ho és suportar com a pròpia la maldat de qui ens ha fet mal. Els que s’han estacionat en la primera forma de saviesa es tornen superbs, mentre que els que han aconseguit la segona han adquirit la humilitat. Si no vols sofrir l’operació dels mals pensaments, accepta el menyspreu.

2. MARC L’ASCETA: Lluita per mantenir sord i mut el teu intel·lecte en el temps de l’oració, i així podràs pregar. L’oració sense distracció és la més alta intel·ligència de l’intel·lecte. L’oració és l’ascensió de l’intel·lecte cap a Déu. Si desitges pregar, renúncia a tot per obtenir-ho tot. L’estat d’oració és un hàbit impassible que segresta l’intel·lecte enamorat de la saviesa cap a les altures intel·lectuals, amb amor excels.

⁶ 1 Tes 4, 17.

⁷ Cf. A.A.V.V., *La Filocalia de la oración de Jesús*, Editorial Lumen, Buenos Aires, 1979; ANÓNIMO, *La Vía del Peregrino. La mística de la oración continua del corazón*, Editorial Edaf, Madrid 1993; Olivier CLEMENT, *La oración del corazón*, Editorial Lumen, Buenos aires, 1990.

3. MACARI EL GRAN: Un germà va interrogar l'abad Macari dient: "Ensenya'm el significat d'aquestes paraules: 'La meditació del meu cor és estar en la teva presència'". L'ancià li va dir: "No existeix una altra meditació, si no és el nom saludable i beneït del nostre Senyor Jesucrist habitant sense parar en tu, tal com està escrit: 'Com a oreneta clamaré i com a tórtora meditaré'. Això és el que fa l'home pietós que roman constantment en el nom del nostre Senyor Jesucrist. Has de parar esment en el nom del nostre Senyor Jesucrist quan els teus llavis estiguin en ebullició per atreure'l, i no tractis de conduir-lo en el teu esperit buscant semblats. Pensa tan sols en la teva invocació: 'Senyor Jesucrist tingues pietat de mi' i, en el descans, veuràs la seva divinitat reposar en tu, apartar les tenebres de les passions i purificar l'home interior reprement-lo a la puresa d'Adam quan era al paradís. Est és el nom beneït que va invocar Joan l'Evangelista cridant-lo "llum del món", "dolçor que no embafa" i "veritable pa de vida".

4. DIÁCODO DE FÓTICE: La ciència del no-saber⁸ és fruit de l'oració i d'una gran pau, unides a una completa absència d'inquietud; la saviesa és fruit de la humil meditació sobre la paraula de Déu i, sobretot, de la gràcia del Dispensador, Crist.

5. ISAAC DE NÍNIVE: El primer grau de l'oració consisteix a llançar, mitjançant un pensament o una paraula simple i fixa (monològicament), les suggestions en el moment mateix en què apareixen. El segon, és vigilar

⁸ Ciència, gnosi, és el coneixement espiritual o la realització pròpia de la IES diferent de l'operació discursiva de la raó IR que, il·luminada per la fe i per l'acció de la Gràcia, i en la mesura que és purificat, penetra progressivament, ja sigui en les raons de les coses o el misteri de Déu, i ascendeix els diversos graus del coneixement espiritual, fins a aconseguir la contemplació i la teologia, que, segons els pares grecs, aquest terme *teologia* no es refereix a l'exercici d'una activitat discursiva relativa a les coses de Déu, sinó, més aviat, al grau superior de la ciència o coneixement espiritual. És una il·luminació, *fotismós* que introdueix al coneixement de la Santíssima Trinitat, a l'estat d'impassibilitat de l'oració perfecta, al col·loqui silenciós amb Déu. A aquest estat, l'intel·lecte humà no arriba més que per un do gratuït de l'Esperit, a més d'escoltar la paraula: només aquesta il·luminació habilita a parlar de les coses de Déu. La litúrgia grega, en aquest sentit, crida "teòleg" al lladre que va ser crucificat amb Jesús, perquè en la Creu el reconeix com el Senyor, sent misteriosament instruït per l'Esperit respecte a la gloriosa identitat del Crucificat. *Teologia* significa també, simplement, el misteri trinitari, el misteri de la vida de Déu en Déu i, en aquest cas, es contraposa a *economia*, terme que es relaciona amb els misteris de l'encarnació, de la mort i de la resurrecció de Crist.

el nostre pensament únicament en allò que diem i pensem. El tercer, el rapte de l'ànima en el Senyor.

6. HESIQUI DE BATOS: Si passeu tot el vostre temps en el vostre cor en humilitat de pensament, en el record de la mort, en la contradicció, en la invocació de Jesucrist; si cada dia persevereu en la sobrietat, aquesta ruta interior, estreta però generadora d'alegria, us conduirà a les santes contemplacions de les santes realitats i "el Crist, en el qual es troben ocults tots els tresors de la saviesa i de la ciència" (Col 2, 3) aclarirà per a vosaltres els misteris profunds... Llavors percebreu en Jesús que l'Esperit Sant s'ha fos sobre el vostre cor, perquè aquell que il·lumina l'esperit de l'home li fa veure, "amb la cara descoberta, reflectida com en un mirall, la glòria del Senyor" (2 *Cor 3, 18). Tots els pensaments penetren en el cor per la imaginació d'objectes sensibles. La beneïda llum de la deïtat il·lumina l'esperit quan aquest s'ha despul·lat totalment de totes les coses i de les seves formes. Aquesta esplendor es manifesta a l'esperit purificat per la privació de tot pensament. Si és possible, recordem, sense parar la mort. Aquest record determina l'exclusió de tota vana preocupació, la vigilància de l'esperit i l'oració constant, el despreniment del cos, l'odi al pecat; ja que tota virtut activa neix d'ell. Practiquem-ho, si és possible, recordeu-vos sempre de la mort⁹, de la mateixa manera que respirem.

7. MÀXIM EL CONFESSOR: El germà va dir: "Pare meu, ensenya'm, us ho prego, de quina manera l'oració extirpa els conceptes en l'esperit". L'ancià va respondre: "Els conceptes són conceptes d'objectes. Entre tals objectes alguns es dirigeixen als sentits; uns

⁹ "La nostra època ven i disserta molt sobre la felicitat. I és que la nostra felicitat sembla tenir molt a veure amb la qualitat de les nostres relacions humanes. En aquest context, es fa necessària una nova paradoxa: el pensament, freqüent i reposat, sobre la mort, que ajuda molt a no perdre o malbaratar la poca felicitat que aquí tenim. Per aquestes raons: Primer, perquè pot impedir-nos cometre bogeries que només ens faran més infeliços. Segon, perquè ens avisa per invertir de la millor manera possible el capital de vida que se'ns va acabant. Però sobretot (tercer): perquè cal pensar en la mort apostant que no és derrota sinó meta, no és acomiadament sinó partença, ni motiu de dol sinó de confiança. Per a això últim és molt recomanable no perdre la relació amb els éssers estimats que ja se'n van anar". J. I. GONZÁLEZ FAUS, *Ja vinc, Senyor. Contemplatiu en la relació*, Cristianisme i Justícia, núm. 174, Barcelona 2011, 26.

altres, a l'esperit. L'esperit que es demora entre ells queda embullat en aquests conceptes, però la gràcia de l'oració uneix l'esperit a Déu i, mitjançant aquesta unió, el separa de tots els conceptes. L'esperit, així nu, es fa familiar i semblant a Déu. Com a tal, li demana el que necessita i tal demanda mai és frustrada". Per això l'apòstol prescriu "pregueu sense interrupció" perquè unint assíduament el nostre esperit a Déu, l'alliberem a poc a poc dels lligams amb els objectes materials.

8. ELIES L'ECDICOS: L'oració simple és el pa que fortifica els principiants. L'oració acompanyada per una certa contemplació¹⁰, l'oli que suavitza. L'oració sense forma ni imatge és el vi perfumat que posa fora de si mateixos els que amb ell s'embriaguen.

9. ISAAC EL SIRIÀ O DE NÍNIVE: Aplica't a entrar en la teva càmera interior i veuràs la càmera celestial. Perquè només una i la mateixa porta s'obre sobre la contemplació d'ambdues. L'escala d'aquest regne està amagada dins teu, en la teva ànima. Renta't del pecat i descobriràs els graons per pujar-hi.

10. TEOLEPTE DE FILADÈLFIA: L'esperit que es torna cap a Déu suspèn tots els conceptes i veu llavors Déu sense imatge i sense forma; i, en la incognoscibilitat suprema, en la glòria inaccessible, ell il·lumina la seva mirada. No comprèn, perquè el seu objecte és incompreensible i, no obstant això, coneix, en veritat, aquell que és, en essència, l'únic que posseeix allò que sobrepassa l'ésser. En la desbordant beatitud que brolla d'aquest coneixement alimenta el seu amor i coneix així un repòs benaventurat i sense límits. Aquests són els caràcters del veritable record de Déu. El que busca el Senyor és aquell que, amb una intel·ligència íntegra i una afecció càlida, es prosterna davant Déu i rebutja tot pensament mundà per la ciència i l'amor de Déu que brollen de l'oració sostinguda i pura.

¹⁰ Contemplació, *teoria*, té dos aspectes: la percepció i la visió de l'intel·lecte, que penetra les raons (*logi*) de les coses creades, raons contingudes en el Verb (*Logos*), principi unitari del cosmos; i aquell, molt sublim, que emergeix de l'intel·lecte, en el misteri mateix de Déu. En aquest segon cas, l'intel·lecte és completament atret per l'objecte espiritual que contempla, a tal punt que totes les coses exteriors es converteixen en absents de la consciència. Es parla de vegades de recontemplació d'una manera menys específica, pel que fa a nivells intermedis de concentració sobre un objecte espiritual.

6. El camí de la contemplació o el camí del “no-res”

Joan de la Creu només confia en Déu, avançant pel camí del no-res. La intuïció fonamental de Joan de la Creu és que “tot l'ésser de les criatures, comparat amb l'infinit de Déu, és no-res”¹¹. És per això que, amb paciència, va deixant anar tots els fils que poden retenir la seva intel·ligència, la seva voluntat i la seva memòria lluny de Déu. I se submergeix en el no-saber. Així, la seva vida i el seu ensenyament místic és una sola cosa. Fruit de la seva experiència de solitud i d'abandó a la presó, sap descobrir que, en el procés espiritual, aquest “horror nocturn” és positiu, ja que és el pas de l'acció divina en l'ànima, que experimenta, en unió amb Crist crucificat, el silenci de Déu¹². Per això, quan més tard Joan de la Creu va voler educar i encoratjar sobre la manera d'arribar a la unió mística, simbolitza aquest camí com una senda costeruda i estreta, la qual cosa exigeix al caminant desprendre's de tot, assumint generosament la negació de les criatures. La purificació es realitza a nivell del sentit i d'esperit, a través de tres instruments decisius: fe, esperança i caritat. Això queda reflectit en els seus versos sobre la “doctrina del no-res”:

Per venir a gustar-ho tot,
no vulguis tenir gust en res.
Per venir a posseir-ho tot,
no vulguis posseir res.
Per venir a ser-ho tot,
no vulguis ser alguna cosa en res.
Per venir a saber-ho tot,
no vulguis saber res.
Per venir al que no t'agrada,

187

¹¹ SANT JOAN DE LA CREU, *Subida al Monte Carmelo* I, 4,4, *Obras Completas*, *BAC, Madrid 1994, 264.

¹² Per a la mística santjoanista, la unió és merament “transformació participant”. Joan de la Creu compara la persona mística amb una vidriera “en la qual sempre està envestint o, millor dir, en ella està habitant aquesta divina llum de l'ésser de Déu”. La mística santjoanista és molt més mística de la Nit que mística de l'èxtasi com a instant de “gran Migdia”. Déu, per a Sant Joan de la Creu, està sempre “amagat” i només enmig del buit, la nuesa, la solitud, hi ha mística. “On et vas amagar?” és la pregunta que mai s'acaba de contestar. En Sant Joan de la Creu no hi ha mística de pura, fàcil, carismàtica “il·luminació”, com la de l'il·luminisme: la seva mística és inseparable de l'ascètica i aquesta és ja mística. La relació entre la contemplació, la fe, que és contrària de visió, i la purgació, és a dir, el patiment, és per a ell essencial. La conversió del “purgatori”, purgatori en vida, en experiència mística, és una de les grans característiques de la concepció santjoanista. *Cf. r José Luis L. ANGUREN, *San Juan de la Cruz*, Ediciones Jucar, Madrid 1973, 34-35.

has d'anar per on no t'agrada.
 Per venir al que no saps,
 has d'anar per on no saps.
 Per venir al que no posseeixes,
 has d'anar per on no posseeixes.
 Per venir al que no ets,
 has d'anar per on no ets¹³.

Aquest és el camí, ens diu el sant, d'arribar a la nuesa espiritual, a la seva quietud i descans, perquè és al centre de la humilitat .

7. Silenci interior i místic

Miguel de Molins Zuxia (*Muniesa, Teruel 1628-Roma 1696), en la seva *Guia espiritual*, que porta per subtítol "*Que desembarassa l'ànima i la condueix per l'interior camí per aconseguir la perfecta contemplació i el ric tresor de la interior pau*", publicada el 1675, exposa que el millor camí per a l'ànima per arribar a Déu és que no ha de fer res: ha d'estar pura i sense pecat, alleugerida de tota preocupació o meditació, quieta. Déu farà la resta. Això produeix un buit espiritual, una gens, com el camí més curt per arribar a Déu. Ens fixem ara en el que diu sobre el silenci:

Tres formes hi ha de silenci: El primer és de paraules, el segon de desitjos i el tercer de pensaments. El primer és perfecte, més perfecte és el segon i perfectíssim el tercer. En el primer, de paraules, s'aconsegueix la virtut; en el segon, de desitjos, s'aconsegueix la quietud; en el tercer, de pensaments, l'interior recolliment. No parlant, no desitjant ni pensant, s'arriba al veritable i perfecte silenci místic, en el qual parla Déu amb l'ànima, es comunica i li ensenya en el seu més íntim fons la més perfecta solitud i alta saviesa. A aquesta interior solitud i silenci místic, la flama hi condueix quan li diu que li vol parlar tot sol, en el més secret i íntim del cor. En aquest silenci místic has d'entrar si vols sentir la suau, interior i divina veu. No n'hi ha prou a fugir del món per aconseguir aquest tresor ni tampoc renunciar als seus desitjos ni desenganxar-

¹³ *I Subida*, 13, 11, o. c., 290.

se de tot el criat, si no et desenganxes de tot desig i pensament. Reposa en aquest místic silenci i obriràs la porta perquè Déu es comuniqui, t'uneixi amb si i et transformi. La perfecció de l'ànima no consisteix a parlar ni a pensar molt en Déu, sinó a estimar-lo molt. Aconsegueix aquest amor per mitjà de la resignació perfecta i el silenci interior¹⁴.

8. Fe en l'eficàcia immediata de la paraula sagrada

De la tradició vèdica procedeix, com a tret característic de les religions hindús, la fe en la paraula sagrada. Els mantras posseeixen, segons la fe dels hindús, una força creadora peculiar en virtut del seu origen sobrehumà. Es creu que posseeixen una força espiritual i que la seva repetició afavoreix l'alliberament. Els mestres espirituals assignen de vegades un mantra a un deixeble com a forma d'iniciació.

En els nostres dies, Gandhi, el profeta de l'Índia, que va saber viure una profunda contemplació enmig d'una no menys intensa i profunda acció, acostumava a recitar el nom hindú de Déu, *Rama*, al qual ell anomenava el seu *Ramanama*, perquè quan era nen tenia molta por als fantasmes i als esperits. Llavors, la seva nodrissa Rambha li va suggerir que repetís el Ramanama per combatre aquest temor. I, com tenia molta fe en ella, va començar des de molt nen a repetir el Ramanama per deslliurar-se dels seus temors als fantasmes i als esperits. Gràcies a la llavor d'aquella bona dona, el Ramanama es va convertir en ell en un remei infal·lible. Segons Gandhi, és el nostre més poderós aliat per vèncer la passió animal, i arriba a convertir-se en un autèntic bàcul que li fa superar a un tot tipus de proves. El Ramanama proporciona seguretat i equilibri, i no t'abandona en els moments crítics. Quan realitzava els últims dies de la seva segona vaga de gana, aquests li resultaven especialment durs, perquè fins llavors no havia comprès la sorprenent eficàcia del Ramanama, el qual reduïa la seva capacitat de sofriment. El Ramanama

¹⁴ Libro I, cap. XVII.

és un sol que va il·luminar les hores més fosques de Gandhi. El cristià pot trobar el mateix alleujament en la repetició del nom de Jesús, i el musulmà en la repetició del nom d'Al·là, ja que, en invocar el nom d'una persona, la fem present en l'esperit. Sigui quina sigui la causa per la qual una persona sofreix, la repetició sentida i sincera del Ramanama constitueix el remei més segur. Déu té molts noms, i cadascú pot escollir el que millor li resulti. És veritat que el Ramanama no pot fer el miracle de retornar-te un membre que has perdut, però sí pot fer el miracle encara major d'ajudar-te a gaudir d'una pau inefable, malgrat tal pèrdua, i de privar-li a la mort de la seva victòria i del seu agulló al final del trajecte. Indubtablement, el Ramanama és l'ajuda més segura. Si es recita de cor fa que s'esfumi com per art d'encantament tot mal pensament; i, eliminats els mals pensaments, no hi ha acció dolenta possible. Es pot afirmar sense temor que no hi ha relació alguna entre el Ramanama, tal com s'ha exposat aquí, i el *jantar mantar*, la repetició de fórmules supersticioses i màgiques. Recitar de cor el Ramanama constitueix una ajuda d'un poder incalculable. Al seu costat, la bomba atòmica no és res. Aquest poder és capaç de suprimir tot dolor.¹⁵

190

9. La ciència del no-saber o la saviesa

Recapitulant direm que la IES s'alimenta del silenci i produeix la saviesa o la ciència del no-saber, que capta les coses a partir de la interioritat que les engendra. Es tracta d'un saber dinàmic, ja que il·lumina la nostra acció, amb tot el que la concerneix, des de la seva causa fins a la seva fi última, en la visió amorosa de Déu. La saviesa és, per tant, un coneixement radicalment personal, a diferència del coneixement científic, que fa abstracció del que depèn de la persona. D'aquí s'ha deduït que aquest tipus de coneixement, d'ordre espiritual i sobretot místic, no posseeix l'objectivitat i la universalitat reivindicades per la ciència, que aquest tipus de saber és purament subjectiu i incomunicable. Però el coneixement sapiencial posseeix clarament la seva objectivitat i

¹⁵ Cf. Anthony DE MELLO, *Contacto con Dios*, Santander 1991, 114-115.

la seva universalitat, encara que són d'una naturalesa diferent. Així, a diferència de la ciència, que, per realitzar la seva anàlisi, divideix la matèria en parts més petites, i es va fragmentant conforme progressa en especialitats més i més penetrants; la saviesa, quan recull els múltiples coneixements proporcionats per les ciències, els refereix sempre al centre on ella es troba, en l'esperit, en la intel·ligència espiritual, més enllà de la raó raonable. En aquest lloc interior és on la saviesa es desenvolupa mitjançant un continu treball de síntesi. La saviesa és activa pel seu treball de reflexió i d'assimilació a força d'experiència, i contemplativa per la seva atenció a la llum superior que la presideix. El creixement de la saviesa no es pot verificar, com en la ciència, mitjançant exàmens, tests, mesuraments i càlculs. Progressa per mitjà d'una maduració que s'insereix en la durada vital, diferent al temps mecànic; té les seves etapes i les seves estacions, com els organismes vius, de la mateixa manera que creixen també les virtuts en el cor i en l'esperit. La saviesa es manifesta a través de la seva fecunditat quan arriba el temps, a través de l'excel·lència i del sabor dels seus fruits per a qui sap apreciar-los.

D'aquesta manera descriu la saviesa Miguel de Molinos:

191

La ciència és adquirida i després engendra el coneixement de la naturalesa. La saviesa és infusa i engendra el coneixement de la divina bondat. Aquella vol conèixer el que no s'aconsegueix sense treball ni suor; aquesta desitja ignorar el mateix que coneix, encara que ho aconsegueix tot. Finalment, els científics estan detinguts en el coneixement de les coses del món, i els savis viuen submergits en el mateix Déu. La raó il·luminada en el savi és una elevació alta i senzilla de l'esperit, per on es veu amb vista senzilla i aguda tot el que és inferior a ell i tot el que toca a la seva vida i estat. Això és el que fa l'ànima senzilla, il·lustrada, uniforme, espiritual i totalment introvertida i abstreta de tot el creat. Aquesta és la que mou i atreu amb suau violència els cors dels humils i dòcils, omplint-los amb abundància i suavitat, pau i dolçor. Finalment, diu el Sabi d'ella que li va portar tots els béns junts en la seva companyia: "Amb ella em van venir alhora tots els béns". (Sab 7, 11)¹⁶

¹⁶ *Guía espiritual*, Libro III, cap. XVII.

Amb unes recomanacions de José Antonio Pagola tanquem el tema:

Qui ha rebut la gràcia del silenci ha de posar-la al servei dels altres (1 Pe 4,10). La seva vida, la seva paraula, la seva presència ha de ser una invitació permanent a viure des de la font. Les gentes dels nostres dies, acostumades a viure-ho tot des de l'exterior, habituades a entaular relacions superficials i perifèriques, necessiten conèixer l'experiència d'una trobada més profunda amb testimonis que ensenyin el que és peregrinar al fons del cor per trobar-se amb la pròpia veritat. Aquesta societat necessita testimonis que recordin a tots aquesta veritat tan senzilla com decisiva: qualsevol que sigui el rumb del món, ningú trobarà vida veritable, ajuda o salvació sinó en la seva pobra ànima maltractada però habitada per l'Esperit de Déu. Només aquí es troba el camí de la regeneració, l'aprenentatge de l'essencial, l'alliberament de la confusió, el creixement de la llibertat. És cert que des de fora no se li pot ensenyar a ningú el silenci com no se li pot ensenyar a creure o estimar, però es pot orientar i atreure les persones a endinsar-se amb pau al seu món interior.¹⁷

192

Bibliografia:

FRANCESC TORRALBA, *Inteligencia Espiritual*, Plataforma editorial, Barcelona 2010.

JOSÉ LUIS VÁZQUEZ BORAU, *La inteligencia espiritual o el sentido de lo sagrado*, DDB, Bilbao 2010.

Josep Lluís Vázquez Borau
President del Institut Emmanuel Mounier Catalunya
jlvazquez.borau@gmail.com

[Article aprovat per a la seva publicació el febrer de 2012]

¹⁷ Cf. José A. PAGOLA, *Silencio y escucha frente a la cultura del ruido y la superficialidad*, Idatz Editorial Diocesana, Donostia-San Sebastián 1995.